

The followers of neo-paganism in Ukraine understand that traditional beliefs and ceremonial rite are preserved by existence the phenomenon of two faiths in our religious culture. But the phenomenon of two faiths is perceived negatively as a compromise or concession to Christianity and as a violation of the integrity of the resurgent national spirit. So the followers of neo-pagan use different ways to overcome the phenomenon of two faiths in the religious consciousness of modern Ukrainians. Many followers of neo-pagan offer to perform the ceremony of «purification» that free from Christianity, to overcome the consciousness of two faiths, and deeply understand the wisdom of the national faith. This ceremony should symbolize the essence of a person dying old and the birth of a new entity.

Keywords: pagan, Ukrainian neo-pagan, Christianity, the phenomenon of two faiths, the worldview, ceremonial rites.

Надійшла до редколегії: 10.12.2013 р.

УДК 101. 8: 17. 018. 22

О. В. Русул
КДПУ ім. В. Винниченка

ПОНЯТТЯ «ЕТНІЧНА», «КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ», «НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕНТАЛІТЕТ» У СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Розглядається взаємовідношення понять «етнічної» і «культурної національної ідентичності», «національного менталітету» з позицій соціально-філософського дискурсу. В основі даної дослідницької розвідки є стандартна класифікація національної ідентичності, що представлена такими ученими як П. Альтер, М. Ігнат'єф, Е. Сміт.

Визначаються спільні та відмінні особливості тлумачення культурної ідентичності даними ученими. В результаті автор говорить про можливість зведення семантичного значення культурної ідентичності до поняття «етнокультурна національна ідентичність». Пропонується при визначенні даного поняття складовими якого є: традиції, звичаї, мова, релігія, залучати також поняття «національний менталітет».

Ключові слова: культура, національна ідентичність, етнокультурна національна ідентичність, національний менталітет.

Вступ. Глобалізацію як правило уособлюють із певними інтегративними процесами, зокрема, і у сфері культури. В цьому відношенні нерідко говорять про трансформацію національної культури в бік її уніфікації. Це є ситуація, коли у суспільстві формуються ліберальні погляди котрі певним чином впливають на культурну спадщину націй-держав. Однак дане питання містить у собі протиріччя, оскільки не кожна нація-держава швидко відмовляється від власних культурних надбань на користь ще чітко не визначеним тенденціям культурної глобалізації.

З тим аби чітко усвідомлювати, простежувати процеси глобальних культурних трансформацій має значення питання про узгодження між собою окремих понять, що застосовуються в ході розгляду вище означених процесів глобалізації.

В такий спосіб, виникає потреба в узгодженні певних визначень культурної ідентичності. В екзистенційно-онтологічному відношенні останнє має значення, оскільки подібне уточнення понять дозволяє уникати можливих помилок при тлумаченні процесів трансформації, які безперечно мають місце в умовах розвитку культурної глобалізації. З цією метою, актуалізується доцільність розгляду концептуальних засад класифікації національної ідентичності.

Постановка завдань

- проаналізувати визначення національної ідентичності;
- визначити поняття «національний менталітет»;
- висвітлити національний менталітет як складового поняття «культурна ідентичність»;
- узгодити екзистенційно-онтологічний зміст поняття «культурна ідентичність» із подібними поняттями.

Аналіз досліджень і публікацій. Інтерпретація поняття «національна ідентичність» в науковому середовищі є досить розмаїтим. Причина полягає у неоднорідності стандартної класифікації поняття «національна ідентичність», авторами якої є: П. Альтер, М. Ігнат'єф, Е. Сміт.

П. Альтер виокремлює культурну національну ідентичність і громадянську політичну ідентичність. Основними складовими культурної ідентичності дослідник виділяє мову, релігію, звичаї, спільну історію та територію проживання, а громадянської, політичної ідентичності – політичну свідомість і рівність перед законом [4]. Тобто, культурна національна ідентичність охоплює більшість із тих складових, які надають можливість індивідові ідентифікувати себе з певним конкретним соціумом. У представників стандартної класифікації національної ідентичності зміст поняття «національна ідентичність» різниться несуттєво, зокрема, такі її засади, як релігія, мова, традиції, звичаї мають місце у визначенні ученими даного поняття (М. Ігнат'єф, Е. Сміт).

М. Ігнат'єф визначає культурну основу національної ідентичності близько до П. Альтера, включаючи в це поняття такі речі, як спорідненість релігії, мови, традиції, звичаїв, а також додає таке явище, як довіра тільки до представників свого етносу [1]. На відміну від П. Альтера, у М. Ігнат'єфа культурна ідентичність визначається поняттям «етнічна національна ідентичність». Проте, дослідник ще виокремлює громадянську національну ідентичність, говорячи, що вона більше розповсюджена на Заході і визначається через спільність громадянських прав, відданість політичним традиціям і цінностям [1].

Проблематика національної ідентичності ґрунтовно висвітлюється в дослідженнях Е. Сміта. Учений розкриває проблему, пов'язану із трансформацією національної ідентичності в умовах глобалізації. Дослідника цікавлять варіації подолання національної ідентичності, учений говорить, що «чуття національної ідентичності стає могутнім засобом самовизначення і самоорієнтації індивіда у світі крізь призму колективної особистості та своєї самотньої культури» [5, с. 26]. При цьому Е. Сміт додає, що саме національна ідентичність є найголовнішою з-поміж інших існуючих ідентичностей, які напрацювало людство, і говорить про це наступне: «З усіх колективних ідентичностей, що їх тепер поділяють люди, національна ідентичність, мабуть, найважливіша і найповніша» [5, с. 149].

Стосовно процесів трансформації національної ідентичності Е. Сміт дотримується тієї думки, що навряд чи найближчим часом, такі утворення, як нації, будуть розмиті: «має бути очевидним, що за теперішньої доби шансів для подолання націй і націоналізму аж надто замало. Посилань на могутній транснаціональний вплив нових економічних, політичних і культурних сил, що діють сьогодні, і на різні глобальні взаємозалежності, безперечно створювані ними, просто не досить» [5, с. 182].

В проблематиці національної ідентичності заслуговують на увагу також праці С. Хантінгтона. Найбільш повно питання національної ідентичності С. Хантінгтон торкається у роботі «Хто ми? Виклики американській національній ідентичності» (2004 р.). На сторінках цієї праці дослідник висвітлює проблему американської національної ідентичності крізь призму нинішньої «кризи ідентичності», що пов'язана з процесом глобальних перетворень. С. Хантінгтон визначає ідентичність, в цілому погоджуючись з уже багатьма її визначеннями, що: «Ідентичність – самосвідомість індивіду чи групи. Вона являє собою продукт самоідентифікації, розуміння того, що ви і я володіємо особливими якостями, що відрізняють мене від вас і нас від них» [6, с. 50].

З-поміж вітчизняних дослідників автор у статті використовує роботи М. Поповича та П. Йолона.

Основна частина. У праці «Хто ми?: Виклики американській національній ідентичності» (2004 р.) в якості основ ідентичності С. Хантінгтон визначає такі складові, як аскриптивні (етнічна расова приналежність), культурні (мовна, релігійна та інші приналежності), територіальні (континент, півкуля, регіон та ін.), політичні (ідеологія, інтереси держави тощо), економічні (робота, професія, посада та ін.), соціальні (друзі, колеги, соціальний статус тощо) [6]. В даному контексті автора цікавить культурна національна ідентичність, оскільки розглядаються процеси трансформації національної ідентичності, але беручи до уваги її культурне підґрунтя.

У С. Хантінгтона погляди на зміст культурної складової національної ідентичності уподібнені до трактовок в інших учених. Це, як правило, схожість традицій, звичаїв, спільні історія, мова, релігія, територія. Це фактично повний перелік, який наводиться при визначенні культурної основи національної ідентичності.

Екзистенційно-онтологічний зміст національної ідентичності в умовах її стандартної класифікації розмежовується ученими на громадянську, політичну, етнічну і культурну ідентичність.

У П. Альтера національна ідентичність включає культурну і політичну складову. Дослідник вносить до змісту культурної національної ідентичності такі орієнтири, як спільність мови, релігії, місця проживання, історії, традицій і звичаїв. Відносно політичної національної ідентичності П. Альтер підкреслює наявність відповідної політичної свідомості і рівність громадян перед законом [1]. На наш погляд, подібну трактовку культурної ідентичності можна ще доповнити таким поняттям, як «ментальність».

Отже, дослідник П. Альтер не залучає поняття «ментальність», але в коло його визначення культурної національної ідентичності входять такі складові, як традиції і звичаї народу. Останнє, близьке до менталітету, оскільки саме це поняття надає особливі риси традиціям і звичаям будь-якого етносу.

Е. Сміт виокремлює громадянську і етнічну або східну модель національної ідентичності. Характерним є те, що дослідник у своєму тлумаченні етнічної національної ідентичності, як і П. Альтер в межах культурної національної ідентичності, визначає такі її складові, як походження, мова, звичаї, національна культура. Тобто маємо схожі міркування дослідників стосовно культурної основи національної ідентичності, але поняття «ментальність» випадає з поля зору Е. Сміта, як і у П. Альтера.

Класифікація громадянської національної ідентичності М. Ігнат'єфа здебільшого уподібнюється до класифікації П. Альтера, Е. Сміта, який так само визначає національну ідентичність, з тією лише відмінністю, що вважає її поширеною тільки у таких країнах, як Великобританія, США, Франція. Відносно «етнічної національної ідентичності» М. Ігнат'єфа, то маємо всі ті структурні складові, котрі вище були означені у інших дослідників, але ще додається така ланка, як довіра тільки до представників свого етнічного кола. Як видно, звичаї і традиції у М. Ігнат'єфа, як і у інших дослідників, є окремими від поняття «менталітету», котре ученими в даному контексті не застосовується.

На наш погляд заслуговує на увагу такий варіант визначення культурної національної ідентичності, як «етнокультурна національна ідентичність». Це дає можливість, при вивченні процесів трансформації національної ідентичності, розмежовувати зміст її складових, що піддаються трансформації. Автор застосовує поняття «етнокультурна національна ідентичність», що містить у собі вкорінені національною історією – релігію, мову, традиції, звичаї та національний менталітет.

Таким чином, можна зазначити, що класифікація національної ідентичності не є однозначною. Зокрема, постає нагода уточнення структурних основ у визначенні національної ідентичності. У даному разі йдеться про залучення до «етнокультурної національної ідентичності» такого поняття, як «національний менталітет». Це поняття, на думку автора, сприяє збагаченню змісту етнокультурної національної ідентичності.

Отже, автор в питанні стосовно класифікації поняття «національна ідентичність» схиляється до її інтерпретації як етнокультурної національної ідентичності. Використання в такий спосіб даного поняття автором, викликано доцільністю звести до спільного знаменника змістове навантаження таких понять, як «етнічна» і «культурна національна ідентичність». Оскільки, у вище означених учених, які представляють стандартну класифікації національної ідентичності, складові, що входять до цього поняття різняться несуттєво. Виходячи з вище означеного, автор вважає можливим використовувати таке об'єднуюче поняття як – «етнокультурна національна ідентичність», що уточнює екзистенційно-онтологічний зміст національної ідентичності. Ефективність використання даного поняття в такому

ракурсі, виявляється не тільки у тому, що узагальнюється поняття «етносу» і «культури», але і в тому, що дослідник позбавляється від можливої плутанини в оперуванні понятійним апаратом коли мова йде про культурну ідентичність.

До змісту «етнокультурної національної ідентичності» автор залучає поняття «національного менталітету». «Менталітет», як поняття в наукових колах, застосовується не так давно, особливо якщо говорити про вітчизняну науку. Наприклад, у радянській науці це поняття фактично не використовувалось. Із цього приводу вітчизняний дослідник П. Йолон говорить: «Поняття ментальності, менталітету з'явилося у вітчизняних соціогуманітарних науках порівняно недавно. Ще п'ятнадцять – двадцять років тому вони цілком задовольнялися поняттями суспільної свідомості та самосвідомості, світогляду й вірування, культурної традиції та звичаєвості, моральних цінностей тощо» [2, с. 373]. Своім корінням це поняття сягає в давнину і має латинське походження. Як зазначає М. Попович: «Термін «ментальність» порівняно молодий, хоча походження його дуже давнє. В латинській мові *mens, mentis* означає будь-яке духовне явище чи діяльність: розум, мислення, обдумування, думку, образ мислення, душевний склад, характер, схильності, а також бадьорість, мужність, відвагу, бажання, намір, план. Звідси пізньолатинське (XIV ст.) *mentalis* – «те, що від інтелекту» [3, с. 3].

Отже, поняття «менталітет», «ментальність» не були досить розвиненими радянською наукою, але в західній науці отримали розвиток. Завдячувати цьому маємо школі «Анналів», що зародилася у Франції в першій половині XX століття. Її основоположниками були два відомі французьких історика Марк Блок і Люсьєн Февр. Що стосується пострадянських часів, то тут, як зазначає М. Попович [3], слід звернути увагу на дослідницькі розвідки теорії ментальності А. Гуревича, котрий підсумував і запропонував роз'яснення того, як школою «Анналів» розв'язується і постає проблематика ментальності. Слід відзначити, що поняття «ментальності» багато в чому у західній історіографії залишається не уточненим, про що і свідчать дослідження А. Гуревича. Загалом, якщо підсумувати за дослідженнями А. Гуревича все, що говорили західні вчені стосовно поняття «ментальність», то отримуємо такі висновки [3], що це є «манери мислити», «автоматизми думки», «спосіб орієнтування у світі» та ін. Відштовхуючись від таких означень, що в цілому складають суть поняття «ментальність», можна з упевненістю стверджувати, що це поняття має справу із людською свідомістю, думками, мисленням і всім тим, що входить виключно до логічного змісту понять про свідомість. Кожній національності властивий свій неповторний менталітет.

Менталітет нації – це, без сумніву, історична основа формування ідентичності індивідів, їх культурних засад існування. Він проявляється в тому, що завдячуючи історично-складеному образу народного мислення формуються і специфічні культурні надбання, які втілені у межах народного фольклору, традицій та звичаїв, котрі, в свою чергу, вирізняють один етнос від іншого.

Отже, можемо говорити про «менталітет», як явище, котре має пряме відношення до особливостей духовної спадщини будь-якого етносу, а ця специфіка і визначає те, що притаманне саме конкретному соціуму. В свою чергу, оригінальність духовної культури етносу, а саме особливостей національного характеру і світогляду є тією основою, що становить підґрунтя національної ідентичності. Менталітет, ментальність говорить про приналежність індивіда за складом своєї духовності до певного конкретного етнічного утворення. Стійкість і беззаперечність менталітету, як структурної складової етнокультурної національної ідентичності, підтверджується його багатоглядовим розвитком і передачею із покоління в покоління. Дослідник П. Йолон у цьому відношенні говорить: «Менталітет народу, або національний менталітет, формується упродовж усієї його історії і є продуктом довготривалого історичного розвитку. Він відображає своєрідність суспільно-історичного досвіду, нагромадженого в економічній, соціальній, політичній та культурній сферах життя. Ментальність разом з матеріальними чинниками інтегрує народ в єдине ціле, складає основу національної ідентичності та ідентифікації особистості, споріднює один народ з іншим та відрізняє його від них, робить його неповторно самобутнім»

[2, с. 384]. Культурна складова менталітету, яка проявляється, наприклад, у способі думки, в образах мислення, впливає на такі сфери суспільного життя, як політика, соціальна організація держави тощо, але, ми вважаємо, що вихідним джерелом для менталітету є, все ж таки, «етнокультурна національна ідентичність». У цьому відношенні, зазираючи в історичну минувшину, відслідковуємо, що в силу окремого національного менталітету, який започатковувався у тих чи інших стародавніх народів, маємо і різні уявлення про суспільний устрій та способи політичного улаштування державних утворень. Так, в Месопотамії переважала ментальність тиранічного походження, всеохоплюючого підпорядкування одній людині, де уся повнота влади, а значить організація суспільного життя зосереджувалася саме у неї. Це, як правило, були імператори, королі, фараони, царі. Якщо поглянути на античні традиції, то простежуємо зовсім інші погляди на суспільний лад, який, зокрема, у Стародавній Греції був демократичним. Тобто саме із культурних початків впливає характер способу політичного і соціального буття націй, оскільки історично будь-який людський соціум формувався стихійно і в першу чергу розвивав у собі першооснови власної ментальності, що проявлялися у способі мислення, суспільній поведінці, а звідси формувалися і традиції, як у національній культурі кольори, орнаменти, думи, пісні тощо. Особливості територіальної ойкумени, в якій проживав давній етнос, вочевидь формували специфіку улаштування, себто кочового чи осілого способу господарювання. За таких умов і розвивався характер майбутньої нації, оскільки народи кочові зазвичай вже тоді по своїй ментальності були більш войовничими, агресивними, в той час, як осіле населення прилаштовувалося до більш спокійного, миролюбного способу існування. Така специфіка укорінювала ці особливості в те, що ми сьогодні називаємо національним менталітетом.

Таким чином можна стверджувати, що «менталітет» – це дійсно те, що лежить в площині свідомості, а значить, є духовною основою людського існування, і складається із таких складових, як думки, спосіб думок, образи міркування, що сформувалися історично під впливом еволюції людських уявлень про навколишню дійсність. Це те, що називають генетичним національним менталітетом. В свою чергу, генетичний національний менталітет втілює виключно самотутні риси історичного досвіду в окремо взятому етносі в його соціокультурній еволюції. Як правило, стиль мислення, погляди на світ у представників окремих націй є різними. Вони можуть бути спорідненими, але при умові спорідненості етносів, наприклад, якщо ми говоримо про Європу в якості старого світу і Америку в якості нового, то звичайно Америку, як Північну, так і Південну заселили переселенці у більшості своїй із європейського континенту. Враховуючи означене, деякі культурні ознаки будуть подібними, а саме мова, ставлення до релігії і сама релігія, хоча прослідковується і певна відмінність, оскільки вже має місце сформована більш як за два століття американської історії специфічна ментальність. Наприклад, в США це більше проявляється на фоні того, як переселенці, будучи здебільшого за своїм походженням європейцями, зуміли в соціальній площині зростити якісно нові цінності на засадах демократії.

Генетичний національний менталітет до того ж, впливає на традиції і звичаї етносів, привносячи лепту специфічних, оригінальних етнічних рис, якими відрізняється ментально одна культура від іншої.

Щодо релігійного світогляду і мови – то вони також відображають ментальні особливості, оскільки за таких обставин вплив ментальності індивіда має по відношенню до означених понять традиційний характер, тобто, якщо говорити про мову – це духовна повнота, насиченість образів мовлення тощо. У випадку релігії це є ступінь шанування її традицій, що залежать від ментальних особливостей того чи іншого етносу та культурних напластунків у свідомості людей.

Висновки. Отже, існують кілька варіантів класифікації національної ідентичності, які висвітлені у працях таких відомих учених, як П. Альтер, М. Ігнат'єф, Е. Сміт. Названі учені запропонували класифікацію національної ідентичності, котра відома як стандартна. В цілому зміст структурних складових, що входять до культурної основи національної ідентичності у даних дослідників різняться несуттєво.

Наприклад, культурна національна ідентичність П. Альтера має за своїм змістом складові, подібні до тих, які виокремлюються в етнічній національній ідентичності учених М. Ігнат'єфа і Е. Сміта, де є спільне означення релігії, мови, традиції, звичаїв.

В результаті автор корелює культурну основу національної ідентичності застосовуючи поняття «етнокультурна національна ідентичність», що в свою чергу об'єднує певне духовне розмаїття стандартної класифікації національної ідентичності, себто її визначення як «етнічної» у М. Ігнат'єфа, Е. Сміта і «культурної» у П. Альтера, в одне ціле, чим уніфікується інтерпретація культурної ідентичності.

Залучення національного менталітету в якості структурної складової етнокультурної національної ідентичності зумовлено його відповідним змістовим навантаженням. Проте, сьогодні це поняття знаходиться в плаваючому режимі і потребує уточнень. Але зміст визначень зводиться до його інтерпретації через такі складові, як думка, образ думки, мислення, характер народу, його духовний склад, вірування тощо. В цілому ж поняття «національний менталітет» як основа етнокультурної національної ідентичності доповнює її екзистенційно-онтологічне значення.

Бібліографічні посилання:

1. Бунаков М. Ю. Национализм и национальная идентичность в условиях глобализации: проблемы концептуализации [Електронний ресурс] / М. Ю. Бунаков, В. Н. Лукин. – Режим доступу : <http://credonew.ru/view/553/31/>

2. Йолон П. Обрисы ментальности та її суб'єкта. Соціальні носії ментальності. Проблеми теорії ментальності: наукове видання / Національна академія наук України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди ; ред. М. В. Попович. – К. : Наукова думка, 2006. – С. 372–403.

3. Попович М. Теорія ментальності. Що таке ментальність? Проблеми теорії ментальності: наукове видання / Національна академія наук України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди ; ред. М. В. Попович. – К. : Наукова думка, 2006. – С. 3–32.

4. Сладкий Д. Національна ідентичність як фактор національної та міжнародної безпеки / Д. Сладкий // Політичний менеджмент – 2008. – № 2. – С. 110–119.

5. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / Е. Д. Сміт ; пер. з англійської П. Тарашука. – К. : Основи, 1994. – 224 с.

6. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон ; пер. с англ. А. Башкирова. – М. : ООО «Издательство АСТ» : ООО «Транзиткнига», 2004. – 635, [5] с. – (Philosophy).

Русул О. В. Понятие «этническая» и «культурная идентичность», «национальный менталитет» в контексте социально-философского дискурса

Рассматривается взаимозависимость понятий «этнической» и «культурной идентичностей», «национального менталитета» в контексте социально-философского дискурса. В основе данного исследования есть стандартная классификация национальной идентичности в лице ее представителей – П. Альтера, М. Игнат'єфа, Э. Сміта.

В работе автор рассматривает общие и отличительные особенности в интерпретации данными учеными культурной идентичности. На основе этого оговаривается возможность сведения семантического значения культурной идентичности к такому понятию как «этнокультурная национальная идентичность». Также предлагается вместе с такими атрибутами данного понятия которыми есть традиции, обычаи, язык, религия использовать и понятие «национальный менталитет».

Ключевые слова: культура, национальная идентичность, этнокультурная национальная идентичность, национальный менталитет.

Rusul O. The notions «ethnic» and «cultural identity», and «national mentality» in the socio-philosophical discourse

The relationship of the notions «ethnic» and «cultural national identity», «national mentality» is being discusses from the point of view of the socio-philosophical discourse. This research is based on a standard classification of national identity, which is represented by such scientists as P. Alter, M. Ignatiev, A. Smith.

The article identifies common and distinctive features of cultural identity depicted in the approaches of these scientists. As a result the author describes the opportunity to summarize the semantic values of cultural identity to the notion of «ethno-cultural national identity». Also it is available to add new definition «national mentality» to the following components of the given notion: traditions, customs, language, religion. In turn this analysis enhances and clarifies the load contents of the cultural national identity.

Taking all above in this work a digression into the history of the concept of «national mentality» and its interpretations in the Ukrainian science are also carried.

The structural components of the cultural national identity are installed.

The scientists researches regarding the classification of the concept of «national identity» for correction of the cultural foundation of the concepts and refining its structural content was used by the author.

The concepts of «genetic» and «gained national mentality» are discussed, their essence is revealed. The role of the historical past in the development of specific features of the mindset that affects the traditions and customs of other people and on its formation as a basis for cultural development of Nations and States is emphasised. Argues that the notion of «national mentality» as the basis of cultural national identity complements her existential and ontological value.

Keywords: Culture, national identity, national ethno-cultural identity, national mentality.

Надійшла до редколегії: 9.12.2013 р.

УДК 113/119

В. Н. Самченко

Красноярский государственный аграрный университет

ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКАЯ НАУКА И ЗДРАВЫЙ СМЫСЛ

Благодаря синергетике, а также – новым достижениям в квантовой физике и космологии, современное естествознание сближается со здоровым смыслом. Парадоксы сферы становления, приводившие физиков XX в. на путь субъекти-визма, разрешаются на базе синергетики и диалектики. В том числе, здоровое объяснение получают нелокальные эффекты в различных областях (квантовая запутанность, быстрый свет, всемирное тяготение), неизменность скорости све-та в вакууме, происхождение Вселенной и многое другое.

Ключевые слова: неклассическая наука, постнеклассическая наука, здра-вый смысл, синергетика, теория относительности, квантовая теория, релятиви-стская космология, теория тяготения, нелокальные корреляции.

Классическая наука сознавала себя знаменосцем здравого смысла. В конце XIX в. Т. Гексли прямо утверждал: «Наука – это просто-напросто хорошо на-тренированный и организованный здравый смысл». Но в начале XX в. неklas-сическая физика, релятивистская и квантовая, резко разошлась со здоровым смыслом и трактовала, устами А. Эйнштейна, как «предрассудки, которые че-ловек приобретает в возрасте до восемнадцати лет». Кто же прав в этом важном споре?..

К сожалению, данный вопрос обсуждался в отечественной философии не особенно глубоко. Ее типичные представители скорее шли за стихийным развитием идей, навязанным неклассической физикой, и в основном пропагандировали (пользуясь тут выражением Даниила Данина) «неизбежность странного мира». Во многом продолжается эта тенденция и поныне, хотя наука перешла уже в другую, постнеклассическую фазу развития. Это обусловлено верой многих отечественных философов в сохранение и даже якобы нарастание в современной науке субъективистских тенденций, свойственных неклассическому естествознанию [см.: 25 и др.].

Но сам здравый смысл диктует нам ответ: каждый прав для своего време-ни. Стало быть – прав относительно. Как сказал уже Экклезиаст, есть время собирать камни и время их разбрасывать. На наш взгляд, сейчас настало время собирать камни: современная, постнеклассическая физика идет навстречу здра-вому смыслу. Показать это – главная цель настоящей статьи.

Классическая физика представлялась близкой к здоровому смыслу, т.к. исследовала привычную для нас область вещей макроскопических и уже став-ших, т.е. завершивших процесс становления и определившихся в своих качест-вах. А неклассическая физика обратилась к исследованию микромира, для которого характерны процессы становления предметной реальности. Но сфере становления объективно присущи парадоксы, обусловленные ее переходным статусом и принципиальной неустойчивостью явлений в данной фазе их суще-ствования.